

VEĆINA HRVATA NIJE PROČITALA 1377 STRANICA HAAŠKE PRESUDE. IPAK, DRŽE JE NEPRAVEDNOM. JA SAM SE PRESUDOM POZABAVIO PAŽLJIVIJE I SLAŽEM SE S NJIMA

HAAAG JE U KRIVU

izvan svake razumne sumnje

O

groman dio hrvatske javnosti smatra haašku presudu hrvatskim generalima nepravednom i neodrživom. Jeste li možda i vi, neznani čitatelju, dio te većine? Ako jeste, kladim se da ću opet pogoditi ako pretpostavim da niste pažljivo pročitali cijelu haašku presudu (1377 stranica). Ali ne brinite, neću vas zbog toga kritizirati. Ja sam na vašoj strani i želim pokazati da ste u pravu i više nego što mislite. Naime, ako ste na osnovi informacija iz medija stekli negativan dojam o presudi, detaljniji uvid u njezinu osnovnu nit argumentacije stvorit će vam samo još goru konačnu sliku.

Izvan svake razumne sumnje?

Uzmimo jednu od glavnih haaških inkriminacija: etničko čišćenje, tj. navodno masovno protjerivanje Srba iz Hrvatske. Ta inkriminacija uključuje tri elementa: (1) da je protjerivanje Srba bilo unaprijed planirano od strane hrvatskih vlasti, (2) da je taj plan bio proveden u djelo, i (3) da su Srbi doista napustili Hrvatsku zbog provođenja tog plana, a ne iz nekog drugog razloga.

Prije nego što uđemo u konkretniju analizu sudske odluke važno je naglasiti zašto je dokazivanje spomenute inkriminacije izuzetno teška zadaća. Osnovni je razlog iznimno zahtjevan standard dokazivanja krivnje, koji je Haaški sud sebi postavio, a koji mnoge zemlje u kaznenom pravu ne prihvaćaju: to je dokaz izvan svake razumne sumnje. Takav standard dokazivanja znači da osuda ne smije biti donesena ako je preostala ikakva razumna sumnja u krivnju optuženog. Drugim riječima, nije dovoljno dokazati kako je vjerojatnije da je okrivljeni počinio zločin negoli da ga nije počinio. Štoviše, nije čak dovoljno dokazati niti da je vrlo vjerojatno da je optuženik kriv. Treba posti-

ći puno više: dokazni materijal iznesen na sudu mora imati tako veliku snagu da razumnom čovjeku ne ostavlja prostor za sumnju u istinitost optužnice.

Takav teret dokazivanja već sam po sebi znatno otežava donošenje odluke o krivnji. Ali stvar se još dodatno pogoršava time što se, kao što smo spomenuli, inkriminacija o etničkom čišćenju zapravo sastoji od tri elementa. Stoga, da bi ta inkriminacija bila dokazana, očigledno je da svaki od tih triju elemenata mora biti dokazan. A onda, naravno, da bi ta inkriminacija bila dokazana izvan svake razumne sumnje, svaki od tih triju elemenata mora biti dokazan izvan svake razumne sumnje. Jer ako bi postojala minimalna razumna sumnja u postojanje ijednog od tih triju elemenata, onda bi postojala i razumna sumnja u to da je počinjen taj navodni zločin etničkog čišćenja (koji implicira prisutnost svih triju elemenata). To sve proizlazi iz elementarnog načela računa vjerojatnosti prema kojem vjerojatnost kombiniranog događaja ABC nikada ne može biti veća od vjerojatnosti ikojeg od jednostavnih događaja (A, B ili C).

Kada se stvari ovako postave, jasnije se vide pravila igre kao i koliko je u takvom režimu dokazivanja izuzetno teško opravdati osuđujuću odluku. Ali, kako se kaže, vrug je u detaljima, pa pogledajmo redom.

Mnogi ljudi Tuđmanu pripisuju izrazito negativan stav prema Srbima, a onda zaključuju kako je i Oluja morala biti kontaminirana tim 'šovinizmom s vrha'

Nije dovoljno dokazati da je okrivljeni počinio neki zločin, nego da ga nije počinio.

Nije čak dovoljno dokazati niti da je vrlo vjerojatno da je optuženik kriv. Treba postići puno više...

Piše Neven Sesardić

Neven Sesardić jedan je od vodećih hrvatskih filozofa. Rođen je 1949. godine u Beogradu. Diplomirao je i doktorirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je predavao od 1975. do 1994. godine. Od 2000. profesor je na sveučilištu Lingnan u Hong Kongu. Njegov je glavni interes filozofija znanosti, ali je poznat i po tome što je osamdesetih godina među prvima u Hrvatskoj otvoreno kritizirao marksizam.

1. PLANIRANJE 'ZLOČINA'

I u optužnici i u presudi centralno mjesto zauzimaju transkripti s brijunskog sastanka održanog krajem srpnja 2005. Međutim, u dijelu presude u kojem se detaljno analizira taj dokument teško je pronaći išta što bi nalikovalo na dokaz (a kamoli dokaz izvan svake razumne sumnje) da je na Brijunima doista bilo planirano prisilno iseljavanje Srba iz Hrvatske. Ono što najbolje pokazuje koliko malo uporišta u tom materijalu ima za tako tešku optužbu jest činjenica da se Sudsko vijeće u potrazi za opravdanjem čak upustilo u jezičnu analizu jedne Tuđmanove rečenice i one zloglasne riječi "tobože". On je tada rekao da "Srbima treba otvoriti put za povlačenje pri čemu bi im tobože bila jamčena građanska prava".

Što je rekao Tuđman?

Na osnovi svega toga Sud u dva koraka dolazi do zaključka o planiranju etničkog čišćenja. Najprije se zaključuje (a) da je ta Tuđmanova rečenica zapravo "izraz prave namjere da se Srbima pokaže pravac odlaska, ali da se istovremeno stvori dojam da mogu ostati", a odatle se zaključuje (b) da kada se na sastanku govorilo o odlasku civila to "nije bilo o zaštiti civila nego o protjerivanju civila".

Oba su koraka krajnje problematična. Najprije, u vezi s tvrdnjom (a), premda se može činiti da riječ "tobože" ovdje sugerira da se Srbima neće stvarno jamčiti građanska prava, nije li ipak pretjerano na osnovi jedne usput izgovorene riječi izvesti rezolutan zaključak koji otvara put za osuđivanje nekih ljudi na kaznu zatvora u trajanju od više od 20 godina?

Nadalje, iz tvrdnje (a) da se kod odlazećih srpskih civila namjeravao stvoriti dojam da mogu ostati, nikako logički ne slijedi tvrdnja (b) da je bilo planirano protjerivanje tih civila. Štoviše, nejasno je kako bi se nekoga moglo protjerati tako da mu se pokaže put odlaska, a da mu se istovremeno stvori dojam da može ostati. Svakome je jasno da protjerivanje nužno uključuje silu ili prijetnju silom. A dokazivanje tog apsolutno nužnog elementa - tj. primjene sile ili prijetnje silom - sasvim je izostalo iz sudske analize tobožnjeg plana "udruženog zločinačkog pothvata".

Ali nije li hrvatsko političko vodstvo očekivalo da će tijekom i nakon Oluje srpski civili masovno napustiti Hrvatsku? I nisu li sudionici brijunskog sastanka, dapače, priželjkivali takav razvoj događaja? To je moguće. No, taj subjektivni moment niti je lako dokazati, niti je on, uostalom, bio predmet dokazivanja. Osim toga, čak i da je bio dokazan, taj subjektivni moment ne bi bio sudski kažnjiv i ne bi nikako mogao biti sastavni dio zločina protjerivanja civila. Analogno tome, čak i ako se ja, recimo, želim riješiti svog bučnog susjeda i štoviše poduzmem neke (uspješne) korake u ostvarenju tog cilja, nitko me ne može optužiti da sam ga istjerao iz njegove kuće, os-

im ako nisam primijenio silu, prijetnju silom ili druge protuzakonite mjere.

Šovinizam s vrha

Čini mi se da mnogi ljudi, razmišljajući o haaškoj presudi, prave istu pogrešku. Oni tadašnjem hrvatskom vodstvu, a prvenstveno Tuđmanu, pripisuju izrazito negativan stav prema hrvatskim Srbima (stav koji sami žestoko osuđuju), a onda na osnovi toga zaključuju kako je i Oluja morala barem donekle biti kontaminirana tim "šovinizmom s vrha" te da stoga haaška presuda ima stanovito opravdanje.

Ali to je rezoniranje posve krivo. Kakav god da je bio Tuđmanov stav prema lokalnim Srbima, njegovi postupci i reakcije ne podliježu zbog toga automatski zakonskoj osudi, čak i da su bili motivirani upravo takvim moralno spornim stavovima. Kako je lako ovdje upasti u zamku i napraviti skok u zaključivanju pokazuje slučaj mojeg starog znanca Slavka Goldsteina, čovjeka koji se obično trudi davati racionalne prosudbe i izbjegavati ekstremna stajališta. On je nedavno javno iskazao svoje slaganje s haaškom presudom, a također je ustvrdio kako su Gotovina i Markač mogli dobiti znatno blažu kaznu da su ih odvjetnici branili kao puke izvršitelje "zločinačkog pothvata", a ne njegove "plane-re". Takva bi se strategija obrane zapravo svela na svaljivanje većine krivnje na Tuđmana kao glavnog "planera" zločinačkog pothvata.

Strastvena želja

No u čemu se, prema Goldsteinu, uopće sastoji Tuđmanova krivnja? Jedino što on navodi jest da je Tuđman "strastveno želio da u Hrvatskoj bude što manje Srba" i da "kada se odlučivalo o akciji Oluja, iz osobnog poznanstva mogu zamisliti da je Tuđman bio jako zadovoljan činjenicom da mnogi Srbi već odlaze". Čak i pod pretpostavkom da je sve to istina, u tome još nema ni trunke kriminalne odgovornosti za bilo što, a pogotovo ne za tako tešku inkriminaciju kao što je etničko čišćenje. Goldsteinovo spekuliranje o onome što je Tuđman "strastveno želio" ili čime je on bio "jako zadovoljan" potpuno je irelevantno za raspravu o haaškoj presudi, sve dotle dok se ta analiza Tuđmanove psihe ne poveže s nekim njegovim navodno zločinačkim postupcima ili planovima. A Goldstein nikakvu vezu te vrste nije ponudio.

Pouka koju iz ovog i mnogih sličnih primjera treba izvući jest da ne smijemo dopustiti da nas politička ili osobna antipatija prema nekome (čak i kad bi ona bila opravdana u moralnom smislu) navede da protiv te osobe odobravamo teške kaznene sankcije koje imaju dubioznu ili nikakvu pravnu utemeljenost.

Predlažem sljedeći test svima onima koji smatraju da su hrvatski generali nevini, ali da je Tuđman zaslužio da bude osuđen u Haagu. Zamislite da u onim ključnim trenucima za Hrvatsku oslobođanje okupiranih područja nije planirao Tuđman ne-

Je li ili nije Tuđman strastveno želio da u Hrvatskoj bude što manje Srba potpuno je irelevantno za raspravu o haaškoj presudi, sve dok se to ne poveže s nekim zločinom

go neki hrvatski političar kojega vi osobno simpatizirate. Zamislite, nadalje, da haaška presuda ima potpuno isti tekst kao sada, ali s tom razlikom da se ime tog vašeg političara nalazi svugdje gdje je u sadašnjoj verziji ime "Tuđman" (a jednako tako sa Suškom i ostalim potencijalnim "negativcima"). Naravno, u tom će vam scenariju neke izjave vašeg omiljenog političara zvučati čudno i možda čak šokantno. Ali vremena su bila teška, ljudi se u takvim situacijama ponekad ne snalaze najbolje ili možda tek tada pokazuju svoju pravu narav: jednom riječju, očigledno morate biti spremni na neugodna iznenađenja. Element poanta čitavog tog misaonog eksperimenta je sljedeće pitanje: biste li i u tako izmijenjenom scenariju još uvijek smatrali, i to samo na osnovi dokaznog materijala predočenog Haaškom sudu, da bi predsjednik Hrvatske trebao biti proglašen krivim za ona najgora nedjela kao što su, na primjer, zločini protiv čovječnosti? Nadam se da će barem neke od vas ovaj test imaginacije navedi da donekle preispitate svoj stav.

Sve u svemu, prethodna analiza sugerira da u vezi s prvim od triju elemenata inkriminacije (tj. planiranjem zločina) haaška presuda nije ponudila išta što bi se makar izdaleka približilo razini dokazanosti "izvan svake razumne sumnje".

2. S RIJEČI NA 'NEDJELA'

D rugi element navodnog delikta jest provođenje plana o protjerivanju srpskih civila. U prilog tome Haaški sud tvrdi da je prekomjerno granatiranje Knina i nekih drugih područja izazvalo strah i paniku među tamošnjim civilnim stanovništvom, a potom i njihovo masovno napuštanje Hrvatske.

Masovni odlazak

Ostavimo za sada po strani objašnjenje masovnog odlaska Srba (jer to je treći element u ritmu navodnog zločina). Fokusirajmo se na objašnjenje prekomjernog granatiranja. Prema presudbi samog Haaškog suda, od

svih projektila koji su za vrijeme Oluje pali na Knin, na objekte koji nisu bili legitimni vojni ciljevi palo je samo pedesetak projektila (što je otprilike 5 posto od ukupnog broja).

Zašto se to dogodilo? Jedno objašnjenje bi bilo da su hrvatski vojni zapovjednici ocijenili da je dovoljno ispaliti 50 projektila na nevojne objekte kako bi se postigao "zadani cilj" zastrašivanja srpskih civila te su na taj način namjeravali provesti u djelo plan etničkog čišćenja koji im je bio povjeren. Taj je scenarij dakako logički moguć, ali ne puno više od toga. On svakako nije bio dokazan, a posebno ne izvan svake razumne sumnje.

Površni sud

Neki alternativni, i ništa manje plauzibilni, scenariji su npr. (i) da je tih 50 projektila bilo iz razloga tehničke prirode bilo zbog ljudskih pogrešaka naprosto promašilo ciljanu lokaciju, ili (ii) da su hrvatski zapovjednici (uzimajući u obzir oficijelnu doktrinu krajinskih Srba o "naoružanom narodu" i ukidanju razlike između vojske i civila) željeli unaprijed obešhrabriti svaku ideju pružanja vojnog otpora iz tek nominalno civilnih mjesta, ili (iii) da su nevojne lokacije namjerno gadane, ali samo zato da bi se što prije skršio otpor, a ne s ciljem da se time izazove egzodus, itd. Sa svim tim otvorenim mogućnostima prostor za razumnu sumnju ostaje širom otvoren.

Sud je vrlo površno ra-

Očigledno je da u istočnoj Slavoniji strah od artiljerijskog napada nije mogao biti uzrok odlaska Srba. Nije li onda razumno zaključiti da je uzrok i u Kninu mogao biti isti

itd. A još je važnija sljedeća općenita opservacija: ako se časnik pod čijim se zapovjedništvom dogodio neki zločin naknadno ne pobrine dovoljno da počinitelji budu kažnjeni, iz same te činjenice nikako ne slijedi da je on htio da se taj zločin dogodi, a niti da ga je omogućio ili na neki način odobrio. On može eventualno odgovarati za to što nitko nije bio kažnjen, ali nikako ne može, isključivo na toj osnovi, biti smatran imalo odgovornim za sam taj zločin.

3. ZAŠTO SU OTIŠLI?

Vidjeli smo, dakle, da Haaški sud nije uspio dokazati ni postojanje plana protjerivanja Srba, a niti provođenje tog plana. Ali

Oni naprosto ne žele živjeti u Hrvatskoj!"

Psihološki faktor

I to je bila ona ista poruka koja se tada, a i kasnije, mogla konzistentno iščitavati iz brojnih drugih postupaka pobunjenih Srba. E pa ako su takav tvrdi stav i odbijanje bilo kakvog oblika hrvatske države godinama masovno karakterizirali svijest tamnošnjeg stanovništva, onda se stvarno čini da bi trebalo ozbiljno uzeti u obzir sljedeću mogućnost: da su mnogi od tih ljudi koji "naprosto nisu željeli živjeti u Hrvatskoj" zaključili, nakon što je Hrvatska putem Oluje i primjenom sile ipak stigla k njima, da je odlazak za njih zapravo najbolje rješenje. Takva bi reakcija bila sasvim racionalna (iz njihove perspektive), ima li se u vidu njihov tadašnji radikalno negativan stav prema Hrvatskoj te njihova dugotrajna i dosljedno manifestirana nesprenost na bilo kakav kompromis.

Budući da u haaškoj presudi ovaj izuzetno jak i važan psihološki faktor nije ozbiljno razmotren, a pogotovo stoga što nije osporen kao moguće objašnjenje egzodusa, nemoguće je prihvatiti kao dokazanu tvrdnju Suda da je "glavni i direktni uzrok" odlaska Srba bio strah proizveden artiljerijskim napadom.

Glavni i direktni uzrok

A posebno je čudno da tom alternativnom objašnjenju nije posvećena nikakva pažnja čak ni nakon što je

dva slučaja istraživane pojave imaju samo jednu zajedničku (raniju) okolnost, onda je ta okolnost, u kojoj se ta dva slučaja jedino slažu, uzrok dane pojave". Istraživana pojava je ovdje odlazak Srba iz Hrvatske, a dva slučaja te pojave su istočna Slavonija i Knin. Jedina bitna zajednička okolnost u ta dva slučaja je intenzivna antipatija prema životu u samostalnoj Hrvatskoj. Ergo...

Šibicarski trik

Ne želim, naravno, tvrditi da je taj kauzalni scenarij nužno istinit. Ali želim reći da on ima veliku plauzibilnost, da ga elementarna logika na-

gog nedavnog oslobodilačkog rata slave kao veliki državni i povijesne ličnosti, premda nema nikakve sumnje da su bili itekako odgovorni za zločine stravičnih razmjera.

Pogledajmo samo jedan primjer u vezi s našom temom, protjerivanjem civila u ratnom i poslijeratnom vihoru. Na Teheranskoj konferenciji 1943. godine, na kojoj su se sastali Churchill, Staljin i Roosevelt, između ostalog se pojavio i problem kako udovoljiti Staljinovoj želji da nakon završetka rata zadrži ogroman dio Poljske koji je prigrabio kad su tu zemlju 1939. raskomadali on i njegov tadašnji saveznik Hitler.

trik u stvarnosti uključivati prisilno preseljavanje milijuna njemačkih civila, postupak koji je bio izravno kršenje proklamacije iz Atlantske povelje iz 1941. da nakon rata neće biti teritorijalnih promjena koje bi išle protiv slobodno izraženih želja onih naroda kojih bi se to ticalo.

Temeljito čišćenje

Evo pak kako je 1944. sam Churchill u britanskom parlamentu otvoreno zagovarao takvo masovno protjerivanje Nijemaca iz krajeva u kojima su oni živjeli stoljećima: "Protjerivanje je metoda koja će, koliko možemo vidjeti, biti najviše zadovoljavajuća

Njemačka djeca iz sirotišta u Danzigu. Fotografija objavljena u magazinu Time u studenome 1945. godine

NE SMIJEMO DOPUSTITI DA NAS POLITIČKA ILI OSOBNNA ANTIPATIJA PREMA NEKOME NAVEDA DA PROTIV TE OSOBE ODOBRAVAMO SANKCIJE KOJE IMAJU DUBIOZNU PRAVNU UTEMELJENOST. TAKAV JE BIO SLUČAJ STUĐMANOM

zmotrio scenarij (i) i odbacio ga bez adekvatne analize, dok scenariji (ii) i (iii) uopće nisu bili spomenuti. Naravno, istinitost nekog od tih alternativnih scenarija još uvijek bi mogla povlačiti stanovitu krivnju generala za neke njihove postupke, ali bi isključivala mogućnost da ih se zbog prekomjernog granatiranja otkrivaju za namjerno protjerivanje civila.

Nekažnjeni zločini

Mnogi su komentatori nalazili opravdanje za haašku presudu u tome što su nakon Oluje ostali nekažnjeni neki zločini koji su u to vrijeme bili počinjeni nad srpskim stanovništvom. Ali to bi opravdavalu presudu jedino kada bi izostanak kažnjavanja ukazivao na to da su ti zločini bili planirani ili barem da je hrvatskim vojnicima bilo na neki način nagoviješteno da će takvi postupci biti tolerirani. No ni po čemu nije jasno da je to stvarno istina. Prije svega, čak se i u samoj haaškoj presudi spominju izričite upute iz Ministarstva obrane i naredbe generala u kojima se izričito zabranjuje palež, pljačka, zlostavljanje civila,

čak i da su obje te stvari bile dokazane izvan svake razumne sumnje, to još uvijek ne bi bilo dovoljno da presuda bude opravdana. Jer tada bi bilo nužno dokazati i preostali, treći element delikta, naime da je odlazak Srba bio doista UZROKOVAN postupcima hrvatskih vlasti i hrvatskih generala, a ne nečim drugim.

A potencijalni alternativni uzrok ne samo da ovdje postoji, nego je u vrištećem obliku bio prisutan svih onih godina za vrijeme srpske pobune. Sjećam se kad je pred početak rata moj znanac, hrvatski Srbin, otišao s jednom delegacijom u tada okupirane krajeve izvidjeti postoji li bilo kakav način da se pregovorima pronade kompromisno rješenje. Po povratku u Zagreb je rekao da, usprkos ponovljenim naporima, delegacija nije uspjela od druge strane dobiti ikakav popis zahtjeva koji bi bili preduvjet njihovog pristanka na mirnu reintegraciju u Hrvatsku. On nas je izvijestio: "Mi smo ih pitali što oni zapravo žele, ali oni nisu htjeli postaviti ikakve zahtjeve.

obrana eksplicitno upozorila vrlo znakovitu činjenicu da su Srbi također masovno napustili područje istočne Slavonije prilikom njegovog mirnog reintegriranja u teritorij Hrvatske, a da u isto tako napustili i Kosovo te neke dijelove u Bosni nakon što je međunarodna zajednica preuzela kontrolu nad tim teritorijima. A niti u jednoj od tih situacija nije bilo ni prekomjernog ni neprekompjerno granatiranja.

Usporedimo egzodus iz istočne Slavonije i iz Knina. Očigledno je da u istočnoj Slavoniji strah od artiljerijskog napada nije mogao biti "glavni i direktni uzrok" odlaska Srba iz Hrvatske, nego je to moralo biti nešto drugo. A nije li onda sasvim razumno zaključiti, s obzirom na mnoge sličnosti tih dviju situacija, da je i uzrok egzodusa iz Knina možda bio isti?

Takav je tip zaključka ustvari jedan od principa bazičnog zdravog razuma koji se danas redovito spominje u udžbenicima kritičkog mišljenja, a koji je još sredinom devetnaestog stoljeća John Stuart Mill kodificirao kao tzv. načelo sлагanja: "Ako

meće kao prvu uzročnu hipotezu koju treba ispitati te da svatko tko brani neko drugo objašnjenje, a da taj scenarij totalno ignorira, ne može pretendirati da je ista uvjerljivo dokazao. A da i ne govorimo o onome "izvan svake razumne sumnje".

Dakle, premda je svaka od triju karika u argumentu Haaškog suda nužna da bi se dokazala krivnja hrvatskih generala za etničko čišćenje, pokazuje se da svaka od njih puca na ključnom mjestu i da presuda gubi racionalnu potporu, pogotovo s obzirom na njezin izrazito zahtjevan standard dokazivanja.

Povijesni primjer

Haaška presuda očigledno ima legalitet (jer je Hrvatska prihvatila nadležnost Haaškog suda), ali je tu presudu teško prihvatiti, i to ne samo zato što je pravno neutemeljena i duboko nepravedna. Još nešto drugo tu smeta, a to su dvostruka mjerila. Naime, dok glavni akteri oslobodilačkog rata u Hrvatskoj završavaju u zatvoru kao zločinci iako im, objektivno gledano, nije uopće dokazana krivnja, dotle se vođe jednog dru-

Churchill je priskočio u pomoć i predložio da se Poljska "pomakne" prema zapadu te da joj se tako, na račun Njemačke, kompenzira veliki teritorijalni gubitak na istoku.

Churchill je to ovako opisao u svojim memoarima: "Ja sam tada s tri šibice demonstrirao svoju ideju o premeštanju Poljske prema zapadu. Staljinu se to dopalo." Naravno, bilo je potpuno jasno da će taj njegov šibicarski

i najtrajnija. Neće više biti miješanja stanovništva koje bi izazivalo beskraje probleme. Sve će biti temeljito očišćeno. I ne uznemiruju me ta preseljenja jer ih je lakše provesti u modernim uvjetima".

I doista, stvari su išle po planu i uskoro je došlo do tog "temeljito čišćenja". Prema nepristranim izvorima, između 12 i 14 milijuna Nijemaca moralo je zauvijek napustiti svoje domove u onome što je jedan historičar tog perioda nazvao "vjerojatno najvećom prisilnom migracijom u modernoj povijesti". Pritom je najmanje pola milijuna ljudi izgubilo život.

Nitko nikada nije odgovarao za te zločine i nitko od političara (osim Vaclava Havela) nije nikada u ime svoje zemlje javno izrazio žaljenje zbog tog zločina masovnog etničkog čišćenja u koje su njihovi prethodnici bili dokazivo upleteni.

A s druge je pak strane Haaški sud pripisao hrvatskom vodstvu i generalima krivnju za istu vrstu delikta premda je ta inkriminacija, ustvari, samo nedokazana i proizvoljna konstrukcija.

Dok glavni akteri rata u Hrvatskoj završavaju u zatvoru kao zločinci, dotle se vođe jednog drugog oslobodilačkog rata slave kao veliki državni i velike ličnosti